

»TKO, KAKO, ŠTO, KAKO TO, ZBOG ČEGA, ZAŠTO?«¹

Crkvena povijest na osnovnoškolskom vjeronauku

BERNHARD JENDORFF

Justus-Liebig-Universität
Fachbereich 04
Institut für Katholische Theologie
Karl-Glöckner-Straße 21 H
D-35394 Gießen

Primljeno: 14. 6. 2000.
Izvorni znanstveni rad
UDK 268:373.3
371.3:26/27

Sažetak

Kulturnopovijesno utemeljenje školskog vjeronauka predočuje i u osnovnoj školi crkvenopovijesno orijentirane procese poučavanja i učenja, osobito kad djeca odrastaju u roditeljskom domu daleko od Crkve, ali ne treba da žive kao stranci u kulturi koja ih okružuje. Neutemeljeno je protivljenje i postavljanje posebnih uvjeta učenju povijesti u osnovnoj školi.

Metafora o Crkvi kao Božjem narodu utemeljuje nastavu crkvene povijesti. Pitanja iz televizijske serije »Ulica Sezam«, istaknuta u naslovu, pokretač su procesa suočavanja. Nastava crkvene povijesti živi od ekumenske širine. Ona uvijek nadilazi granice svog vlastitog predmeta i to stoga što povijest Božjeg naroda izlaže tek nit određene povijesti. Temu koja govori o jednom od mnogih »prošlih« događaja valja učenicima posadašnjiti tako da za njih sadrži učinkovitost i za budućnost. Nastava crkvene povijesti nije usmjerena prvenstveno unatrag, nego konstruktivno gleda unaprijed.

Metodika nastave crkvene povijesti određuje se zornim pripovijedanjem licem u lice i samostalnim djelovanjem učenika. Usmena povijest omogućuje i subjektivno doživljenoj povijesti »malog čovjeka« da dođe do izražaja.

Ključne riječi: pripovijedanje, učenje povijesti; identitet; crkvena metafora »Božji narod«; sociologija Crkve; suvremena povijest Crkve; kooperativni školski vjeronauk; usmena povijest; osnovnoškolski vjeronauk; samostalan rad učenika; tema nastave crkvene povijesti: bliska životu, suvremeno znakovita, ubuduće djelotvorna, ekumenska, nadilazi svoj predmet, potiče samoopredjeljujuće učenje

Školski vjeronauk utemeljuje se među ostalim i povijesnokulturalno². On čini pristupačnim »prenošenje kršćanstva i židovstva kao ljudskog sjećanja naše kulture«³. To je prenošenje i u sekulariziranim oblicima sastavni dio kulturalnog identiteta.

»Religija« je neodreciv građevinski element formativne zgrade »škole«⁴, kako bi se samostalno naučilo ophoditi s pojavnim oblicima kulture i civilizacije. Pokretač procesa učenja i poučavanja su pitanja iz televizijske serije »Ulica Sezam«.⁵

1 Naslovna pjesma televizijske serije »Ulica Sezam«.

2 Usp. ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1995, točka 2.3.4., str. 25-26.

3 DEUTSCHER KATECHETEN VEREIN, *Religionsunterricht in der Schule. Ein Plädoyer des Deutschen Katechetenvereins*, u: »Katechetische Blätter« 117(1992), 611-627, ovdje str. 613.

4 Usp. *Grundlagenplan für den katholischen Religionsunterricht in der Grundschule*, München 1998, str. 10-16.

5 Usp. bilj. 1.

DJECA IZ OBITELJI KOJE SU DALEKO OD CRKVE

Današnji učenici osnovne škole ne staju blizu Crkve.⁶ Ona im ne pruža dom. Često u vezi s time prvopričesnička priprava u župnoj zajednici razočarava. Broj mladih koji kasnije dolaze i na pretkrizmaničku pripremu znakovit je za gubitak obostranih životnih odnosa. Ustanovljuje se odvikavanje umjesto daljnjeg uvođenja. Mladi ljudi i stara Crkva međusobno su stranci. Oni sebi ništa više nemaju reći, jer im se umanjuje vid i sluh. Trinaesta Shellova studija o stanju mladih u Njemačkoj potvrđuje opadanje crkvene prakse kod mladih.⁷ Privatna vjerska uvjerenja »imaju daleko veću ulogu od dogmatskih vjerskih tvrdnji i učenja Crkve«⁸. Crkva gotovo da nema priliku »pod sadašnjim uvjetima i u dosadašnjim oblicima utjecati na mladi naraštaj«⁹.

Pojedinačni obiteljski domovi koji stoje pod sjenom crkvenog tornja u pravilu pružaju djeci tek jedan pogled na ljudski krhke vanjske zidove Crkve. Njezine slike i simboli ostaju nerazumljivi predmeti predaje koji su mladim ljudima zatvoreni kao dragocjeni muzejski izložbeni primjerci. Više se ne ulazi u ono što je unutar trajne crkvene obnove, kako bi se postavila raznolika pitanja o utemeljenju današnjeg i prošlog ponašanja. Međutim, kritička pitanja o temeljima pokretačka su snaga razumijevanja izmijenjenih odnosa određenog života između današnjice i predaje koju su stvorili kršćani, što omogućuje kultiviran život u zajednici i u budućnosti.

Potrebno je ponovno uspostaviti obostrani dijalog mladih ljudi s Crkvom koja čuva predaje. »Govor o« treba uzmaknuti pred »suočiti se sa«, kako se učenici ne bi u budućnosti na svakodnevnom putevima s Crkvom susretali kao stranci.

CRKVA-METAFORA BLISKA LJUDIMA

Onaj tko podučava katoličku vjeru i raspravlja o putevima učenja i poučavanja o dođenoj i današnjoj Crkvi, mora sebi prije svega razjasniti temeljni pojam Crkve ili, još bolje, sliku koju on sâm ima o Crkvi. Jedna

metafora ne zaključuje stvarnost konačno i definitivno. Slika je poticaj pokretima. U slici se mogu kretati i emocionalno i kognitivno, na povijesnim kao i na sociološkim putevima. Slika me potiče na zauzimanje stavova. Mnogoznačna Crkva-metafora otvorena je za buduća viđenja. Uz pomoć takvog rada one koji su slabi postavlja se ili u ekumensku širinu budućnosti ili nostalgичno u fundamentalističku uskoću prošlosti.

Crkva je i vidljiva institucija. Ona nosi tragove prošlosti. Pomoću vanjskih i unutar-njih odnosa i po njima osnažuje se ili oslabljuje hijerarhija; osnažuje svoju vlastitu duhovnu snagu ili razvija dinamiku puta prilagođenu vremenu.

Lice Crkve »institucije« sve je udaljenije od kontekstualno ovisnog sudjelovanja, od zanimanja osnovnoškolske djece. Ta djeca u njoj ne otkrivaju svoj životni prostor. Učenici radije suosjećaju sa slavim ljudima i sa svakodnevnim stvarima koje mogu poslužiti pri pronalaženju i formiranju kulturalnog identiteta.¹⁰ Doživljaji i događaji, ono što je konkretno blizu potiče mlade na kritički dijalog.

Dogmatsko pitanje o onome što je za Crkvu bitno, što od nje ostaje i što je u vezi s njom općenito važno, isto tako djecu ne vodi suočavanju s pojavom »Crkve« u sadašnjosti i u povijesti. Pitanje »Što je Crkva?« ne potiče ih na pitanja i traženje odgovora svojstvenih njihovoj dobi.

Konkretno. Prvo vjeroučiteljica pita umjesto svojih osnovnoškolaca: Gdje se ovdje Crkva neposredno pokazuje (pokazivala)? Ovo će pitanje djeci – neovisno o tome koliko su pojedinačno blizu ili daleko od Crkve – otvoriti pristup za razumijevanje njihove današnje kulture, koja je plod prijašnje i sadašnje kulture, a koja utječe na njihovu

6 Usp. M. N. EBERTZ, *Erosion der Gnadenanstalt. Zum Wandel der Sozialgestalt von Kirche*, Frankfurt am Main 1998.

7 Usp. W. FUCHS-HEINRITZ, *Religion*, u: DEUTSCHE SCHELL (ur.), *Jugend 2000*, sv. 1, Opladen 2000, str. 157-180, osobito 162-167.

8 DEUTSCHE SCHELL, *Jugend 2000*, str. 20.

9 *Isto*, str. 21.

10 Usp. K. KÖNIG, *Lernen in der Begegnung mit Geschichte*, u: H.-G. ZIEBERTZ – W. SIMON (ur.), *Bilanz der Religionspädagogik*, Düsseldorf 1995, str. 351-367.

biografiju. Učenike treba poticati na daljnja slična pitanja, npr: Kako je i kada nastala određena činjenica koja je toliko blizu životu, koja se nalazi u središnjoj točki nastavnog suočavanja i tumačenja? Zašto su kršćani u određenim situacijama i okolnostima postupali na ovaj ili onaj način, kao što to proizlazi iz činjenica? Kamo ide put zajednice kršćana u neposrednom životu?

Tako se npr. raspravlja o crkvenoj zgradi kao o vremenom i prostorom obilježenoj građevini koja – koliko još dugo – ima najviši toranj u mjestu. Je li to nešto više od same crkvene graditeljske umjetnosti? Freska pak u apsidi jedne od mnogih crkava koje izgledaju poput tvrđava kojima se toliko dive potiče na daljnja pitanja. Jer takva slika ne pokazuje ljude u odjeći koja odgovara njihovu vremenu, nego u odjeći koja nas upućuje na vrijeme nastanka freske. »Sveta modna revija« u službi navještaja? – »Vjeronauk oko Crkve« stavlja u središte običaje građanske zajednice kojima je početak u pučkoj pobožnosti. Hoće li se i današnji običaj još i sutra moći smjestiti u daljnji razvoj?

Crkva – to su danas, a to su i nekad bili ljudi, prožeti krajolikom, blisko povezani s raznim životnim područjima: graditeljskim i političkim odlukama, ekonomijom, umjetnošću, uključeni u mjesna udruženja kao i u obrazovanje ili u socijalni rad građanske zajednice. Ljudi koji tvore Crkvu ne žive i nisu živjeli zatvoreno prema vanjskom svijetu, nego u mnogostrukim odnosima. Po tim odnosima njihovo ponašanje jest i bilo je određeno, a tako će biti i u budućnosti.

Prepoznatljiva skupina kršćana, koja se okuplja na bogoslužje u nekoj romaničkoj ili gotičkoj crkvi, u nekom baroknom zdanju ili u nekoj modernoj okrugloj građevini nalik na šator, promjenjiv je, povijesni dio društvenog ustroja. Ta se skupina razlikuje od drugih, jer priznaje Isusa Krista kao svog Gospodina i nastoji ga nasljedovati. Crkva jest i ostaje u pokretu: danas je individualizirane oči vide i tumače drugačije nego oči onih koji su gledali pučku Crkvu.

Već u osnovnoj školi valja govorom koji je primjeren djeci pristupati načelnim pitanjima crkvenog postojanja i pripravljati početne pokušaje odgovora:

- Gdje su i kada (bili) ljudi, djelomična skupina »crkvena zajednica« u mjestu stanovanja osnovnoškolaca, na svom putovanju usredotočeni na Isusa Krista?
- Gdje i kada ta Crkva-dio postavlja svoj put u dijalogu s konkretnim društveno-političkim životnim uvjetovanostima?
- Gdje i kada ljudi koji se nazivaju kršćanima, gube iz vida svoj put-cilj, tj. ovdje i danas spasavajuću Božju vlast koja postaje upitna?

Ljudi, koji su Crkva, nazivaju se starom slikovitom riječju »Božji narod«¹¹. Taj časni naslov je zadatak i povijestan s obzirom na razumijevanje, za sva vremena u dijaloško-argumentacijskoj prepirci s obzirom na tumačenje mjerila za procjenu ponašanja na privatnom i javnom području.

Sve te aktivnosti, koje nadilaze unutar-crkveno područje, imaju životnopovijesni odnos i značenje za učenike – bez obzira koliko ne vjeruju ili vjeruju. Po tome su ti mnogostruki problemi zaslužili da ih se propituje i da se s njima suočava u nastavi, kao i da ih se teološki tumači.

Postavljanjem problema, usporedbama i kritičkim prosudbama suvremenih i prošlih događaja školski se vjeronauk suprotstavlja nekulturi potiskivanja ili zaborava.

Nastava crkvene povijesti nikada ne gubi vezu s građanskom zajednicom, s nekatoličkom crkvenom zajednicom, kao ni sa židovskom ili islamskom bogoštovnom zajednicom koja je možda prisutna u tome kraju. Ta je nastava u istinskom smislu riječi ekumenska. Svi stanovnici zgrade imaju glas u toj nastavi. Ona otvara oči i usta za pitanja, kako se to treba zatim dalje nastavljati za ljude. Na školskom se vjeronauku djecu bodri da svoja pitanja o budućnosti izraze sa svog motrišta i u svom jeziku.

PROFILIRANA KOOPERATIVNA NASTAVA SUVREMENE CRKVENE POVIJESTI

Danas su osnaženi »tradicionalni pri-držaji protiv povijesnog učenja u osnovnoj

11 Usp. Dogmatska konstitucija o Crkvi »Lumen Gentium«, I 4; II 13.

školi«¹². Psihološka istraživanja o razvoju mišljenja i govora, kao i svijest o vremenu, stvarnosti i povijesnosti te sposobnost za empatiju ili druge dimenzije povijesne svijesti pokazuju da »povijesno učenje u osnovnoj školi – kao vlastito opipljivo i istraživačko suočavanje s onim što je prošlo, a važno je ili može biti važno za danas i sutra – jest doista moguće i da ga se može osim toga i unaprjeđivati«¹³.

Osnovnoškolski vjeronauk, koji tematizira suvremenu povijest raznolikog Božjeg naroda u pluralnom međusobno povezanom društvu, surađuje prije svega s višeperspektivnim stručnim predmetom.¹⁴ Tom je predmetu stalo »prije svega do učenja metode i kategorijalnog učenja, a manje do stjecanja znanja u smislu upitnih povijesnih datuma i činjenica... Cilj, promicati povijesno mišljenje i razvijati sposobnost razlikovanja povijesne svijesti ili dopustiti da se povijesna svijest slobodno oblikuje, posljedično vodi do zaključka da povijesno učenje treba biti snažno i po mogućnosti samoodređujuće učenje koje raduje, omogućava zanosna otkrića i nudi gestaltske mogućnosti.«¹⁵ Stručni predmet i školski vjeronauk žele omogućiti djeci njihovoj dobi svojstven pristup povijesti koja je značajna za život, ne samo pomoću pripovijesti koje potiču znatiželju ili učiteljeva prenošenja potrebnih informacija nego prije svega samostalnim učenikovim postupcima.

Školski vjeronauk u taj rad ne unosi samo »crkvenu nit« neke povijesne teme nego teološki tumači – i to je specifičnost školskog vjeronauka – kontekst dogođene i događane stvarnosti na tumačiteljskoj platformi »Crkve«. Školski vjeronauk, koji ne želi biti neki bolji stručni predmet, izlaže povijest »Crkve koja je komunikacijski povezana«¹⁶ te na temelju sposobnosti kršćana da se nadaju – na temelju obećanja *Božjega kraljevstva* (Basileia tou theou) – u mogućnosti promjene ljudi i struktura.

Imenuju se i vremenski određuju razdoblja – »otoci u vremenu«; izgrađeni pomoću određivanja vremena prije i poslije. Vremensko se »more« diferencira. Ono na temelju pet do osam otkrivenih i obrađenih »otoka u vremenu« u osnovnoj školi sadrži prvi grubi ustroj.

Usporedba današnjice i prošlosti potiče »pitanja iz ulice Sezam«, sudara se s djelatnošću naknadnog mišljenja. Današnjici je, među ostalim, potrebno tumačenje i njezine prošlosti.

Djeca se polako privikavaju na donošenje zaključaka, mišljenja ili pokušaja tumačenja na temelju izvora.

Učenici oblikuju, u govoru koji je specifičan za njihovu dob, kategorije za svoje pokušaje tumačenja.

Polako ih se odgaja za postavljanje problema u vezi s utvrđenim razvojem i za zauzimanje stavova s time u vezi. Djeca tumače proces.

KARAKTERISTIČNE TEME KOJE VALJA OBRADITI

Problematičan je školski vjeronauk koji u osnovnoj školi postavlja u središte crkvenu povijest. Nastava školskog vjeronauka nije na prvome mjestu nešto što treba podsjećati, sačuvati, nego nastava koja misli unaprijed, koja se suoblikuje budućnosti.

Njezin nastavni plan ministarstvo ne može propisati odozgora, ostavljajući po strani regionalnu situaciju. Učiteljica ga sastavlja na mjestu, tako da je blizak učenicima. Ona nudi teme koje nadilaze granice konfesije kao i prag »učionice« kao mjesta učenja i događanja. Višedimenzionalni i umreženi sadržaji

12 K. BERGMANN, *Geschichtsdidaktik. Beiträge zu einer Theorie historischen Lernens*, Schwalbach/Ts. 1998, str. 117.

13 *Isti*, str. 117.

14 Usp. W. HUG, *Wozu Geschichte in der Primarstrufe?*, u: »Sachunterricht und Mathematik« 2(1974), 280-286; P. KNOCH, *Geschichte*, u: B. KOCHAN – E. NEUHAUS-SIEMON (ur.), *Taschenlexikon Grundschule*, Königstein 1979, str. 143sl.; G. BECK – C. CLAUSSEN, *Sachunterricht*, u: *Isto*, str. 372-382; I. HANTSCHKE – H.-W. SCHMID (ur.), *Historisches Lernen in der Grundschule*, Stuttgart 1981.

15 K. BERGMANN, *Geschichtsdidaktik*, str. 129.

16 H. R. SEELIGER, *Kirchengeschichte – Geschichtstheologie – Geschichtswissenschaft*. Analyse zur Wissenschaftstheorie und Theologie der katholischen Kirchengeschichtsschreibung, Münster 1979, str. 236; G. RUPPERT, *Geschichte ist Gegenwart*. Ein Beitrag zu einer fachdidaktischen Theorie der Kirchengeschichte, Hildesheim 1984, str. 73-75.

»oslobađaju« od škole. Te ponude za učenje – u većoj ili manjoj mjeri točno povezane s mjestom, očitovane kao »otoci u vremenu« trebaju ispuniti četiri sljedeća zahtjeva, kako bi postale prikladne za izvođenje nastave u određenoj skupini:

a) Trebaju omogućiti neposredan, životu bliz odnos iz prve ruke i biti osmišljene i zorne. Naviještaju se činjenice koje je moguće svakodnevno iskusiti u mjestu stanovanja – svakodnevna povijest¹⁷. Nastavnik svjesno razmjenjuje poglede od njemu sa studija poznate makro- do mikropovijesti, radi usmjeren socijalnim znanostima i vodi računa o glasovima »malih ljudi«. U okolnom kraju, u elementu za one koji su izvan svjesno izabranog, ponovno se ogleda proces i ustroj »velikog« događanja. Svakodnevna povijest ima dragocjenu ulogu ispravljanja uobičajene povijesnokritičke metode. Presmiono obilježeni svodovi povijesti i hipoteze tumačenja »odozdo« se postavljaju u pitanje ili se prizemljeni nadopunjuju.

Suvremena i zorna nastava crkvene povijesti u osnovnoj školi, koja ima na umu pojedinca, može djelovati samo primjerno. Na konkretnom primjeru može se razjasniti temelj stanja stvari, problema, skupine osoba, ono što je temeljno za neko razdoblje ili razvoj kao i njihovi elementi.

b) Teme odaju trostruko suzvučje sadašnjosti, prošlosti i budućnosti. To je suzvučje oblikovano od:

- sadašnjeg značenja tema koje su učenicima suvremene,
- utemeljenja nastave predmeta u prošlosti koje je učenicima lako pristupačno i koje sami mogu istražiti te
- ostvarivosti blizih stvari i događaja, problema i postavljanja pitanja za predviđevu budućnost nadolazećeg naraštaja.

c) Teme treba predstaviti ekumenski i tako da nadilaze predmet. Katolički školski vjeronauk ne promatra samo ono što se događa/što se događalo u neposrednoj blizini vlastitog crkvenog tornja. On se ne odvažuje samo na kratki pogled prema Pravoslavnoj ili Evangeličkoj crkvi. Ekumenska nastava crkvene povijesti otvorena je za Božje kuće sestara i braće u Abrahamu. Jer sve se

religiozne zajednice ulijevaju ili su se ulijevale kao dio sveukupne tradicije u lokalnu povijest. Nastava crkvene povijest oslobađa se – ne zbog toga da preživi, nego zbog slike čovjeka koja joj je u temelju kao i zbog pedagoškog cilja »cjelovitog učenja« – od okova predmetne izolacije i surađuje s predmetima koji mogu unijeti svoju specifičnu boju i ton u životu blizu suočavanje s dogođenim; tako npr. surađuje s likovnom i glazbenom nastavom te s nastavom njemačkog jezika.

d) Ponude za učenje trebaju biti tako poticajne da mlada osobnost u okvirima svojih mogućnosti može samosvjesno i samostalno učiti. Tema koju su sami odabrali potiče učenike na samostalnost. Oni su na svom putu učenja subjekti radnje. U tom procesu samoobrazovanja¹⁸ mijenja se uloga učiteljice. Ona polako ali sigurno izlazi iz središta komuniciranja i obavještavanja te postaje mentor i pomoćnik mladih ljudi koji se nastoje emancipirati. Kad se put poučavanja i učenja – oprezno odnosno pomoću učenja pojedinih postaja¹⁹ uvježbavanih u nastavi materinjeg jezika ili u računanju – tako oblikuje, zreli učenici osobno preuzimaju odgovornost za postignute rezultate.

Konkretna tema koja se razlikuje od mjesta do mjesta nalazi se u prosjeku od a) do d). O njima učenici ne raspravljaju na temelju argumenata i bogatih pojavnih oblika.

METODIČKE UPUTE

R. Bauer navodi sedam kriterija kakvoće za osnovnoškolsku nastavu.²⁰ Samo se po sebi razumije, ti kriteriji vrijede i za školski vjeronauk, jer se vjeroučiteljica više ne shva-

17 Usp. W. SCHULZE (ur.), *Sozialgeschichte, Alltagsgeschichte, Mikro-Historie*. Eine Diskussion, Göttingen 1994.

18 Usp. SEKRETARIAT DER DEUTSCHEN BISCHOFSKONFERENZ (ur.), *Die bildende Kraft des Religionsunterrichts. Zur Konfessionalität des katholischen Religionsunterrichts*, Bonn 1996, str. 26-29 (2.2).

19 Usp. R. BAUER, *Lernen an Stationen in der Grundschule*. Ein Weg zum kindgerechten Lernen, Berlin 1997.

20 Usp. *isto*, str. 134.

ća kao savjetnica i pratiteljica samoopredjeljujućih djetetovih puteva učenja. Za školski vjeronauk koji je usmjeren prema crkvenoj povijesti valja istaći sljedeće:

- učenici treba da prošire svoju samostalnost,
- učenici treba da postignu povijesni smisao i iskustvo,
- učenici treba da steknu cjelovito znanje i moć na temelju svog iskustva u područjima ponašanja.

Pripovijedanje daje živost

Povijest živi od doista konkretnog, zornog pripovijedanja »licem u lice«. Riječ, pojedinačno oblikovanje glasa, okretnost u govoru, »ispravno« gestikuliranje i mimika pripovjedača otvaraju slušateljima pozornicu na kojoj se pokazuju osobe, predmeti i situacije te krugu pripovijedanja posadašnjaju negdašnja iskustva i doživljaji, a tome pripadaju i religiozno-crkveni. »Pripovijesti reproduciraju povijesnu istinu, ali istovremeno stvaraju i novu neposredno djelujuću stvarnost. Iz jednog (povijesnog) odsječka u izlaganju nastaje (kompozicijska) cjelina.«²¹

Pripovijedanje je temeljni oblik poučavanja. »Školski vjeronauk ne može se bez štete odreći pripovijedanja.«²² Isus je pripovijedao pripovijesti, prispodobe o Božjoj vladavini. Priče o Isusovoj osobi i djelovanju su se pripovijedale. Središnja pripovijest jest ona koja govori o njegovoj smrti i o tome kako ga je Ti-Tata-Bog uskrisio. Pripovijest o Isusu predaje se dalje i aktualizira, u novim se situacijama dalje piše. Konačno ta pripovijest dolazi do današnjih ljudi. Pozvani su da u nju upišu svoje pripovijesti o uspjehu i neuspjehu, o nadi i razočaranju.

Budući da su za razumijevanje, suočavanje i tumačenje pripovijesti potrebne pretходne temeljne informacije, vjeroučiteljica – umjesto koje je to sve češće učenik – u nastavi će crkvene povijesti izložiti vremenski slijed u ja-obliku. Pripovjedačica je afektivno uključena. Ona negdašnja stanja, strukture, odnose među stvarima ili pojmove pretvara u ponašanja. Kod slušanja doživljava se iskustvo boje i mirisa. Nastaju slike. Pripovjedački krug opaža ozračje prošlosti.

UČENICI POSTAJU SPOSOBNIJI ZA SAMOSTALAN RAD

Najkasnije je stručno-znanstvena priprema zahtijevala od učiteljice raznoliko elementarno »ugaono kamenje«, da navidjelo iznese različite vidove nastave crkvene povijesti.

Temu, koja na prvi pogled izgleda kompaktna, ali se kod sljedećeg promatranja predstavlja izoštrenom, učiteljici susreću kod planiranja rada za svoje učenike. Ona može na različitim elementima teme promicati dječji pojedinačni »ja«. Vjeroučiteljica, koja ima »sliku razreda« i prepoznaje kao temu završnu situaciju svojih učenika, namjerno želi iskoristiti naklonost i zanimanje, pretходno znanje i sposobnosti, poznati joj različiti tempo rada i učenja njezinih malih suradnica i suradnika. Kod teme iz crkvene povijesti nastavnik može u skladu s različitim tipovima učenika – vizualnim kao i auditivnim, taktilnim ili intelektualnim – ponuditi ispravne pristupe temi. Djeca dalje samostalno rade na svojim zadacima, kritički proučavaju materijal i tumače ga u skladu sa svojom djetinjom dobi. Način rada u skladu je s pojedinačnom naravi učenika. Budući da se neka »stvar« povećava jedino dijeljenjem, u određeno se vrijeme samostalno učinjeno predstavlja svim suučenicima te se skupinu učenika uključuje u krug informacija i diskusije. Tako ni jedan element na zajedničkom putu učenja i poučavanja ne ostaje nezapažen te ga skupina učenika još jednom temeljito proučava. Na doličan se način vodi računa o socijalnoj naravi učenika. Na početku višestruko odijeljena tema ponovno je ujedinjena – djeca su je povijesno obradila i za doglednu budućnost cjelovito preradila.

Rad u osnovnoj školi usmjeruje se na temeljnu rečenicu koju »M. Montessori stavlja u usta jednom djetetu: 'Pomozi mi da to sam učinim'. U drugim verzijama ta rečenica glasi

21 W. Hug, *Produktives Lernen im historischen Unterricht der Grundschule*, u: I. HANTSCHKE – H.-W. SCHMID (ur.), *Historisches Lernen in der Grundschule*, str. 59-80, ovdje str. 70.

22 H. SCHMID, *Die Kunst des Unterrichtens. Ein praktischer Leitfaden für den Religionsunterricht*, München 1997, str. 111.

možda još prikladnije: 'Pomozi mi da same sebi pomognem.'²³

Nastavnik oslobađa djecu od energije koja im se nametala kao određujuća i premoćna snaga. Oni imaju pravo na punoljetnost i razvijanje svojih vlastitih aktivnosti. Tako učenice i učenici traže – samo kad im se to dopusti – osobni pristup problemu koji im odgovara, dalje samostalno rade na putu prema nastavnom cilju, a rado stoje i iza rezultata svog istraživanja. Punoljetni mladi ljudi preuzimaju odgovornost, a učiteljici je dužnost ozbiljno ih uzeti.

Oblikovanje metode sadrži poticaje uz pomoć metode radne škole. H. Schüßler²⁴ je kao njezinu jezgru označio »samostalno razmišljanje i samostalno postupanje u vrlo iskrenom spajanju, ukratko učenikove samostalne djelatnosti«²⁵. On ostavlja da djeca sama istražuju, traže i nalaze, te da pri učenju bude i/ili prihvaćaju život. Cilj je pedagoga razvijanje snage u službi religiozne osobnosti.

Svaka vjeroučiteljica koja slaže svoju paletu metoda iz načela katoličkog društvenog nauka – iz načela osobnosti, subsidijarnosti i solidarnosti – ne favorizira frontalnu nastavu koja sve obavještava na jednak način. Takva nastava naime prisiljava mlade suradnike na ulogu primatelja. Ona ne promiče njihovo stvaralaštvo i sposobnost za suradnju. Međutim, različiti oblici pojedinačnog, partnerskog i skupnog rada²⁶ u jednakopravnoj i radno raspoređenoj aktivnosti priliče mladim osobama. U društvenim oblicima koje izaberu učenici mogu povijesno raditi prema svom sadašnjem poznavanju predmeta u skladu sa svojim sposobnostima i spremnošću, prema svojoj motiviranosti ili zanimanju za problem ili pak prema svom pojedinačnom vremenu za učenje mogu različito i pojedinačno učiti.

Višedimenzionalni nastavni predmet crkvene povijesti, u koji se svaka učenikova osobnost može uključiti na svoj način, nudi kao nijedan drugi uzorno promicanje i pojedinačnog kao i zajedničkog bića »čovjeka« na jednak način.

Problem zajedničkog skupljanja različitih radnih iskustava valja uočiti ali i riješiti, kad poštivanje pojedinačnih dostignuća te jaka znatiželja za dotad nepoznate oblike viđenja

problema određuju predstavljanje u učeničkoj skupini.

Nastava koja obuhvaća radne rezultate u velikoj skupini prijeći ili ispravlja priučeno sužavanje vidika koje nije plod razmišljanja. Tako npr.:

- podijeljeni pogled, koji kontekst »suvremene povijesti« dijeli u profanu i konfesionalnu crkvenu povijest;
- poseban pogled, koji gubi iz vida katoličko jedinstvo čitavog Božjeg naroda;
- smjerno crkveno unutarnje promatranje koje otklanja pogled od djelovanja na »svjetovnom« trgu;
- pogled upravljen prema gore, koji ne obuhvaća »ljude tamo dolje« u njihovoj svakodnevi;
- seksistički pogled, koji samo »velike muškarce« stavlja na pozornicu, a žene prisiljava na ulogu statista;
- pomodno izlaganje, koje pomirljivo nudi crkvenu povijest i ne obavještava na realistično-optimističan i konstruktivan način.

Onaj tko malim suradnicima omogućiti rad u različitim društvenim oblicima, pomaže im da dožive neslućena iskustva, razvijaju svoje osobite sklonosti te otkrivaju nove oblike promatranja povijesti. »Izgradnja sustava pomagača i njihovo potpomaganje na svim područjima promiče socijalne kreposti nužne za koristan i osobito cijenjen zajednički život: moći drugoga prihvaćati i slušati, međusobno se sporazumijevati itd.«²⁷

Vjeronauk usredotočen na djelovanje nije nikakav religijskopedagoški modni val²⁸

23 H. K. BERG i suradnik U. WEBER, *Montessori für Religionspädagogen*. Glauben erfahren mit Hand, Kopt und Herz, Stuttgart 1994, str. 39.

24 Usp. B. JENDORFF, *Die Arbeitsschulmethode des Frankfurter Stadtschulrates H. Schüßler*, u: »Ibw Journal« 26(1988)3,3-11.

25 H. SCHÜßLER, *Arbeitsschulmethode und katholischer Religionsunterricht*, Frankfurt am Main 1922, str. 15.

26 Usp. B. JENDORFF, *Religion unterrichten – aber wie? Vorschläge für die Praxis*, München 1997, str. 68-78.

27 R. BAUER, *Lernen an Stationen in der Grundschule*, str. 130.

28 B. JENDORFF, »*Handlungsorientierter Religionsunterricht*«: *Keine Mode, sondern fundamental*, u: »Ibw Journal« 34(1996)6, 3-12.

kojemu je cilj da učenike pokrene kod sakupljanja i promatranja povijesnog materijala, njegove analize i suočavanja s njime kao i kod njihovog oblikovanja dječjih hipoteza i tumačenja.

Stvarno ili simulirano samostalno djelovanje kao i produktivno oblikovanje prirodni su vjeronauku. Biblijska slika o Bogu i o čovjeku obrazlaže da čovjek stvaralaštvo svoje glave, snagu oblikovanja ruku i noge koje se pokreću treba unijeti kao iskustvene činjenice, npr. u proces sučeljavanja o nastalom svijetu i Bogu stvoritelju. U svojoj stvaralačkoj snazi ljudi su slika i prilika Elohima. Crkva kao komunikacijska i djelatna zajednica koja nasljeđuje Isusa Krista ima utisnutu, konkretno iskustvenu djelatnu dimenziju. Muškarcima i ženama kao suradnicima Boga stvoritelja darovana je dinamička životna snaga koja oblikuje stvarnost: Božji Duh.

USMENA POVIJEST UZEMLJUJE

Osnovnoškolska nastava crkvene povijesti usmjerena na djelovanje slijedi pravac moderne povijesne znanosti. Ona se zanima za pojedince u određenom kraju. Ona konkretnog pojedinca stavlja u središte nastave djeci svog vremena – individualizma i pluralizma. Ispituje 'ljude tu dolje' »s imenima i različitom poviješću«²⁹, potiče ih se na pripovijedanje o nekadašnjem.³⁰ *Oral History, usmena povijest*, proširuje metodički repertoar suvremene didaktike.³¹ Djeci postaje jasno »da je povijest i ono što sjećanje čini od nje«³².

Usmena povijest ne nailazi ni na kakve tehničke poteškoće. Kasetofon danas pripada temeljnoj dječjoj opremi.

Nakon brižljive pripreme usmenog ispitivanja ili intervjuja o životnoj povijesti u skupnom radu u školi djeca u prema vremenu različitoj domaćoj zadaći susreću neposrednu stvarnost današnje i nekadašnje svakodnevice, npr. pojedinačnih ljudi, određene skupine, određenog društvenog ili obrazovnog sloja u pokrajini, koje dotad nijedan povjesničar nije pronašao. Učiteljica u osnovnoj školi koja obrađuje crkvenu povijest u nače-

lu se vodi utemeljenim argumentima zagovornika svakodnevnice povijesti: »Ograničenost predmeta – čak i pojedinih ljudi – omogućuje da ga se... osvijetli sa svih strana, da se obuhvate motivi i temeljna uvjerenja, sposobnosti i djelovanja, obiteljski, mjesni i širi odnosi, svijet misli i vjerovanja itd., a to sve s obzirom na sociokulturalnu sredinu u kojoj taj pojedinac živi i djeluje.«³³

Subjektivno uočena i prema pitanjima izabrana autentično prenesena povijest može se prema mogućnostima upotpuniti ili proširiti fotografijama, pismima, bilješkama iz dnevnika ili novinskim člancima. Ta se upotpunjenja odnosno proširenja mogu ponuditi kao dodatna sredstva za rad u velikim skupinama. Rezultati rada ne osiguravaju samo rezultate učeničkih istraživanja, sakupljena građa može biti zanimljiva i drugima, predstavljena na izložbi u školskoj zgradi. Tako ona može biti »sredstvo za otvaranje vrata novim pitanjima, temama i postavljenim problemima«³⁴.

Na kraju rada može se organizirati diskusija između onih koji su za i onih koji su protiv.

Vjeronauk usredotočen na djelovanje, koji obrađuje teme suvremene (crkvene) povijesti, važan je glas predmeta koji tumače stvarnost. On je doprinos životnoj orijentaciji. Mlade osobe »društva međutonova«³⁵, koje umjesto »ili-ili« daje prednost »kao što-tako« i prihvaćaju statičku konačnost kao dinamičku otvorenost, obrađuju svoje aktualno kulturalno površinsko tlo. Utemeljeno se

29 H. HARDTWIG, *Alltagsgeschichte heute. Eine kritische Bilanz*, u: W. SCHULZE (ur.), str. 19-32, ovdje str. 21.

30 Usp. G. RUPPERT, *Geschichte ist Gegenwart*, str. 143-153.

31 Usp. U. HERBERT, *Oral History*, u: H.-J. PANDEL – G. SCHNEIDER, *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht*, Düsseldorf 1985, str. 333-345.

32 B. GRUBER, *Kirchengeschichte als Beitrag zur Lebensorientierung. Konzept und Modelle für einen aktualisierenden Kirchengeschichtsunterricht*, Donauwörthe 1995, str. 72.

33 W. HARDTWIG, *Alltagsgeschichte heute*, str. 21.

34 U. HERBERT, *Oral History*, str. 336.

35 Y. FRITSCHKE, *Moderne Orientierungsmuster: Inflation am »Wertehimmel«*, u: DEUTSCHE SHELL (ur.), *Jugend 2000*, str. 93-156, ovdje str. 156.

u njega (djelomično) ukorjenjuju ili ga se svjesno (privremeno) oslobađaju, kako bi mogli živjeti svoju budućnost. Vjeronauk koji nudi teme iz konkretne okoline vjerouče-

nika može računati s njihovim zanimanjem. Razvijanje povijesne svijesti u osnovnoj školi kržlja ili cvjeta pomoću vjeronauka koji je bliz životu i pokretima traženja.